
Dendrokronologiske undersøgelser af historiske bygninger i Grønland

---

Undersøgelser udført 2010 – 11

Thomas S. Bartholin

Nationalmuseet
Forskning og Formidling
Danmarks Oldtid – Naturvidenskab
Dendrokronologi

NNU Rapport 34 - 2011

Ilulissat / Jakobshavn

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 6 fra "1866"
Tilhugget ældre stokværkshus
Lægebolig
Ilulissat
Grønland**
(*"Nordlige Verdener 2011"*)

Tre boreprøver fra vægtømmeret af fyr (*Pinus sp.*), nummereret 0275001.1, 0275001.2 og 0275002, er forsøgt udtaget i august 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, uden resultat:

Tømmeret var for hårdt til at bore i. Det lykkedes kun at få småstumper ud med ca. 10 årringe. Dets hårdhed kan tyde på, at de er af sydbaltisk oprindelse. Flere prøver kunne under de daværende muligheder ikke udtages.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted
2750011	Nordvæg, ude, stok 7 over grundstok
2750012	Nordvæg, ude, stok 7 over grundstok
2670020	Nordvæg, ude, stok 6 over grundstok

Fotografier: P8190084-86,92, 95, P8200134, 136.

Wentorf, den 17. november 2011

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B6.Lægebolig,Ilulissat)

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 7 fra "1767"
Tidligere bestyrerbolig for KGH
nu Kultur- og Børneadministration
Ilulissat
Grønland
(*"Nordlige Verdener 2011"*)**

Nitten boreprøver fra vægtømmer af fyr (*Pinus sp.*) og spær af gran (*Picea sp.*) og birk (*Betula sp.*), nummereret 0274001-0274019, udtaget i august 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Seks af de 11 **vægtømmerstokke** af fyr (0274001-11), der har en meget stor aldersspredning og derfor antagelig kommer fra forskellige bevoksninger, kan dateres, men fældningsåret kan ikke bestemmes, da der ikke er barkkant på nogen af prøverne. **Yngste årring er fra 1729** og hertil skal lægges manglende splintårringe, hvilket betyder, at vægtømmeret godt kan være fældet samtidig med spærene af gran og dermed bekræfte opførelsestidspunktet 1767. De daterede prøver fra fyrretømmeret er sammenregnet til en middelkurve, som nummereres 027400M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **Östergötland** ("t-værdi" mod Östergötland 7,28, mod Gotland: 6,86, mod Hviderusland: 5,20).

Syv af 8 **spær** af gran (0274012-18) kan dateres og kommer fra træer, der er fældet i **vinterhalvåret 1764-1765**. De er der sammenregnet en middelkurve, som nummereres 027400M2. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **Syd Norge** ("t-værdi": 3,43). De lave "t-værdi" skyldes antagelig, at træerne er meget unge.

Det ene spær af birk (0274019) giver ved sammenligning med middelkurven for gran den højeste værdi, også i året 1764.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træ-art	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
2740019	Sydvæg, stok 8 over grund, vestende, ude	fyr	145	73	E 1720
2740029	Sydvæg, stok 7 over grund, vestende, ude	fyr	106	38	E 1683
2740039	Sydvæg, stok 6 over grund, vestende, ude	fyr	105	-	E 1674
2740049	Sydvæg, stok 5 over grund, vestende, ude	fyr	48	-	Ej dateret
2740059	Sydvæg, stok 4 over grund, vestende, ude	fyr	59	-	Ej dateret
2740069	Sydvæg, stok 9 over grund, vestende, ude	fyr	114	-	Ej dateret
2740079	Vestvæg, stok 4 over grund, sydende, ude	fyr	149	-	Ej dateret
2740089	Vestvæg, stok 5 over grund, sydende, ude	fyr	99+3	-	E 1683
274099	Vestvæg, stok 6 over grund, sydende, ude	fyr	79	-	Ej dateret
2740109	Vestvæg, stok 7 over grund, sydende, ude	fyr	76	-	E 1729
2740119	Vestvæg, stok 8 over grund, sydende, ude	fyr	111	-	E 1720
2740129	Spær 2 fra vest, sydside	gran	30		V1764-1765
2740139	Spær 2 fra vest, nordside	gran	40		V1764-1765
2740149	Spær 3 fra vest, sydside	gran	32		V1764-1765
2740159	Spær 3 fra vest, nordside	gran	23		Ej dateret
2740169	Spær 4 fra vest, sydside	gran	68		V1764-1765
2740179	Spær 4 fra vest, nordside	gran	30		V1764-1765
2740189	Spær 1 fra vest, sydside	gran	41		V1764-1765
2740199	Spær 1 fra vest, nordside	birk	49		Ej dateret?

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal

Fotografier: P8210170, P8260322-328, 333-335.

Wentorf, den 11. november 2011

Thomas Seip Bartholin,
 Am Haidberg 18,
 D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
 (B7.Kulturadm.Ilulissat)

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 8 fra "1783"
Tidligere assistentbolig for KGH
nu Kredsret
Ilulissat
Grønland
(*"Nordlige Verdener 2011"*)**

Tolv boreprøver fra vægtømmeret af fyr (*Pinus sp.*) og gran (*Picea sp.*), nummereret 0273001-0273012, udtaget i august 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Fem af de 10 **vægtømmerstokke** af fyr (0273003-12), der kommer fra meget hurtigtvoksede træer, kan dateres, men fældningsåret kan ikke sikkert bestemmes, da der ikke er helt sikker barkkant på nogen af prøverne. **Yngste årring er fra vinterhalvåret 1780-1781** eller måske lidt senere på grund af usikkerheden om barkkant, men dateringen bekræfter opførelsestidspunktet, 1783.

De daterede prøver fra fyrretømmeret er sammenregnet til en middelkurve, som nummereres 027300M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **Polen** ("t-værdi" mod Polen 5,32, mod Östergötland 4,04).

To **vægtømmerstokke** af gran (0273001-2) kan ikke dateres, men stammer fra en moderne reparation og de kommer fra træer, der er meget hurtigt vokset, som dansk gran normalt er det. De yderste årring er dog meget smalle, hvilket kan tyde på, at træerne ikke har været helt sunde, da de blev fældet.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træ-art	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
2730019	Vestvæg, stok 2 over grund, sydvesthjørne, ude	gran	76	-	Ej dateret
2730029	Vestvæg, stok 3 over grund, sydvesthjørne, ude	gran	58	-	Ej dateret
2730039	Vestvæg, stok 4 over grund, sydvesthjørne, ude	fyr	64+1	-	E 1764
2730049	Vestvæg, stok 5 over grund, sydvesthjørne, ude	fyr	43	-	Ej dateret
2730059	Vestvæg, stok 6 over grund, sydvesthjørne, ude	fyr	86+6	16+6	Ej dateret
2730069	Vestvæg, stok 7 over grund, sydvesthjørne, ude	fyr	48+6	25+6	E 1761
2730079	Sydvæg, stok 4 over grund, sydvesthjørne, ude	fyr	43+x	-	Ej dateret
2730089	Sydvæg, stok 5 over grund, sydvesthjørne, ude	fyr	55+3	-	E 1776
2730099	Sydvæg, stok 7 over grund, sydvesthjørne, ude	fyr	39+x	-	Ej dateret
2730109	Sydvæg, stok 6 over grund, sydvesthjørne, ude	fyr	47+x	27+x	E 1770
2730111	Sydvæg, stok 5 over grund, nordvesthjørne, ude, ydre del	fyr	39+10	-	Ej dateret
2730112	Sydvæg, stok 5 over grund, nordvesthjørne, ude, indre del	fyr	37	-	Ej dateret
2730129	Sydvæg, stok 7? over grund, nordvesthjørne, ude	fyr	77+10	49+10	E=V1780-81

V58= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal, E=V= efter eller lig anførte årstal

Fotografier: P8200123, P8250289-295, 312-314.

Wentorf, den 11. november 2011

Thomas Seip Bartholin,
 Am Haidberg 18,
 D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
 (B8.Kredsretten.Ilulissat)

**Dendrokronologiske analyser af
Bindingsværkshuset B 15 fra ”1743”
”Det Sorte Pakhus”
Ilulissat
Grønland
(”Nordlige Verden 2011”)**

Tyve boreprøver (en del er dobbeltprøver) fra tømmeret og en skive af fra et bræt, alle af fyr (*Pinus sp.*), nummereret 0270001-027020, udtaget i august 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Alle 13 **stolper** (0270001-13) og 1 **skråstiver** (0270014) kan dateres og er fældet i **vinterhalvåret 1773-1774** og de er sammenregnet til en middelkurve, som nummereres 027000M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **Polen**. (”t-værdi” mod Polen: 7,80, mod Gotland: 4,86, mod middelkurven 027100M2, Zionskirkens loft, vest, 1778, Ilulissat, er ”t-værdien”: 7,26.) Tømmeret er meget ensartet i sit tilvækstforløb fra træ til træ, noget, der hidtil er ukendt for det analyserede polske tømmer fra Grønland. Det er også jævndrende, hvilket kan betyde, at det har vokset indenfor samme snævre område. Dette forhold, at tømmerpartiet synes at være holdt samlet fra dets skovningsplads i Polen til det benyttes i Grønland, kan antagelig betyde, at det ikke har været flådet eller har været gennem et større tømmerlager på sin vej.

Fem af 6 **loftsbjælker** (0270015-20) kan dateret og kommer fra træer, der er fældet i **vinterhalvåret 1771-1772**. Et løst **ydervægsbræt** (0270021) kommer fra et træ, som er fældet **efter 1786**. Hvor lang tid, der kan være gået efter 1786, kan der ikke siges noget om. Splint er ikke set, men den er ofte meget vanskelig, at erkende på ”baltisk fyr”. For bjælkerne og brættet er der sammenregnet en middelkurve, som nummereres 027000M2. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **Gotland**. (”t-værdi”: mod Gotland 11,05, mod Polen: 4,66).

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted, hovedrum	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
		I alt	I splint	
02700019	Hjørnestolpe, sydvest, 168 cm og 185 cm over gulv	119	66	V1773-1774
02700029	Stolpe 3 fra vest i sydvæg, 160 cm og 220 cm over gulv	93	50	V1773-1774
02700039	Stolpe 4 fra vest i sydvæg, midtstolpe, 115 cm og 205 cm over gulv	121	65	V1773-1774
02700049	Stolpe 5 fra vest i sydvæg, 110 cm over gulv	119	63	V1773-1774
02700059	Stolpe 6 fra vest i sydvæg, 171 cm over gulv	134	64	V1773-1774
02700069	Stolpe 2 fra syd i østvæg, 103 cm over gulv	136	68	V1773-1774
02700079	Stolpe 3 fra syd i østvæg, 67 cm over gulv	134	88	V1773-1774

02700089	Stolpe 4 fra syd i østvæg, 187 cm over gulv	132	72	V1773-1774
02700099	Stolpe 7 fra syd i østvæg, 171 cm over gulv	109	64	V1773-1774
02700109	Stolpe 8 fra syd i østvæg, 230 cm over gulv	110	59	V1773-1774
02700119	Stolpe 9 fra syd i østvæg, 65 cm over gulv	93	67	V1773-1774
02700129	Stolpe 10 fra syd i østvæg, hjørnestolpen, nordøst 167 cm over gulv	118	67	V1773-1774
02700139	Midtstolpe, 206 cm over gulv	107	39	V1773-1774
02700149	Skråstiver fra midtstolpe, 206 cm over gulv	115	59	V1773-1772
02700159	2. loftsbjælke fra syd, 170 cm fra østvæg.	43	35	V1771-1772
02700169	3. loftsbjælke fra syd, 350 cm fra østvæg.	87	60	V1771-1772
02700179	4. loftsbjælke fra syd, 370 cm fra østvæg.	106	39	V1771-1772
02700189	5. loftsbjælke fra syd, 110 cm fra østvæg.	49	?	Ej dateret
02700199	6. loftsbjælke fra syd, 60 cm fra østvæg.	79	50	V1771-1772
02700209	7. loftsbjælke fra syd, 70 cm fra østvæg.	110	?	V1771-1772
02700219	Løst vægbræt	120	?	E1786

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal

Fotografier: P8210167-171.

Wentorf, den 17. juli 2011

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B15.Sorter.Pakhus.IIulissat)

**Dendrokronologiske analyser af
B 75 fra 1779, Stokværkskirke
Zions Kirken
Ilulissat
Grønland**

(”Nordlige Verden 2010”)

Tredive boreprøver (en del er dobbeltprøver) af fyr (*Pinus sp.*) og gran (*Picea abies*) fra vægtømmeret i korets østvæg og tømmer i tagkonstruktionen, nummereret 0271001-0271030, udtaget i august 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Af de 10 prøver fra **vægtømmeret** i korets østvæg (0271001-10) kan 9 dateres og sammenregnes til middelkurve, som nummereres 027100M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurve af fyrretræ, fås en entydig bedste lighed mod grundkurver fra det nordøstlige Skåne og Östergötland, således at man kan gå ud fra at vægtømmeret er såkaldt ”kalmarfyr”, en handelsbetegnelse for fyrretræ fra det sydøstlige Sverige. Otte af de daterede prøver har barkkanten bevaret, således at det kan afgøres, at tømmeret er fældet i vinterhalvårene 1916-17, 1919-20 og 1922-23. De er derfor ikke dele af den originale kirke, men stamme fra ombygningen i forbindelse med flytningen i 1929.

Af de 20 prøver i **tagkonstruktionen**, kommer de 10 (0271011-20) fra **den vestlige del** og er alle af fyr og de kan alle dateres og sammenregnes til en middelkurve, som nummereres 027100M2. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurve af fyrretræ, fås en entydig bedste lighed mod grundkurven fra det nordlige Polen, således at man kan gå ud fra at vægtømmeret er såkaldt ”pommersk fyr”, en handelsbetegnelse for fyrretræ fra det tidligere Pommeren. Ni af de daterede prøver har barkkanten bevaret, således at det kan afgøres at tømmeret er fældet fra sommeren 1778 og ind i vinterhalvåret 1778-79. De er derfor dele af den originale kirke og kan således ikke bekræfte formodningen om, at tømmeret skulle være hentet i Norge. Hvis kirken virkelig har stået færdig i 1779, må det være gået meget hurtigt med at få det polske tømmer op til Ilulissat.

De 10 prøver fra **den østlige del** (0271021-30) er en blanding af fyr og gran. Ingen af dem kan dateres; de indeholder meget få årringe. De virker nyere og synes at kunne have en dansk oprindelse på grund af den meget hurtige tilvækst. De stammer antagelig fra ombygningen i forbindelse med flytningen i 1929.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træart	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
02710019	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 1. stok over grundmur	Fyr	119	40	E1908
02710029	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 2. stok over grundmur	Fyr	186	85	V1919-20
02710039	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 3. stok over grundmur	Fyr	210	105	V1922-23
02710049	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 4. stok over grundmur	Fyr	140	42	Ej dateret
02710059	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 5. stok over grundmur	Fyr	213	105	V1922-23
02710069	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 6. stok over grundmur	Fyr	112	66	V1916-17
02710079	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 7. stok over grundmur	Fyr	169	70	V1919-20
02710089	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 8. stok over grundmur	Fyr	107	62	V1916-17

02710099	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 9. stok over grundmur	Fyr	107	63	V1916-17
02710109	Kor, østvæg, sydøsthjørne, 10. stok over grundmur	Fyr	112	70	V1916-17
02710119	Loft, stol 2 fra vest, spær nordside	Fyr	49	37	Sommer 1778
02710129	Loft, stol 3 fra vest, spær nordside	Fyr	58	?	V1778-79
02710139	Loft, stol 4 fra vest, spær nordside	Fyr	68	50?	Sommer 1778
02710149	Loft, stol 10 fra vest, spær nordside	Fyr	54	41	V1778-79
02710159	Loft, stol 2 fra vest, spær sydside	Fyr	42	31?	V1778-79
02710169	Loft, stol 4 fra vest, spær sydside	Fyr	83	45	Sommer 1778
02710179	Loft, stol 7 fra vest, spær sydside	Fyr	72	34	Sommer 1778
02710189	Loft, stol 10 fra vest, spær sydside	Fyr	48	41	Sommer 1778
02710199	Loft, stol 11 fra øst, spær sydside	Fyr	75	50	E1777
02710209	Loft, stol 10 fra øst, spær nordside	Fyr	78	52	V1778-79
02710219	Loft, stol 11 fra øst, spær nordside	Gran	26	-	Ej dateret
02710229	Loft, stol 9 fra øst, spær nordside	Gran	34	-	Ej dateret
02710239	Loft, stol 8 fra øst, spær nordside	Fyr	31	25	Ej dateret
02710249	Loft, stol 7 fra øst, spær nordside	Fyr	35	22	Ej dateret
02710259	Loft, stol 6 fra øst, spær nordside	Gran	28	-	Ej dateret
02710269	Loft, stol 5 fra øst, spær nordside	Gran	30	-	Ej dateret
02710279	Loft, stol 4 fra øst, spær nordside	Gran	56	-	Ej dateret
02710289	Loft, stol 3 fra øst, spær nordside	Gran	26	-	Ej dateret
02710299	Loft, stol 2 fra øst, spær nordside	Gran	30	-	Ej dateret
02710309	Loft, stol 1 fra øst, spær nordside	Gran	30	-	Ej dateret

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal

Fotografier: P8190079, 81, 90, 91, 94, P8200121, 135, P8230266-272.

Wentorf, november 2010

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B75.Zionskirken.IIulissat)

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 78 fra 1846
tidligere præsteseminarium og præstebolig
nuværende museum
Ilulissat
Grønland
(”Nordlige Verden 2010”)**

Treogtyve boreprøver af fyr (*Pinus sp.*) og gran (*Picea abies*) fra vægtømmer og tømmer i tagkonstruktionen, nummereret 0272001-0272023, udtaget i august 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Af de 13 prøver fra **vægtømmeret** (0272001-12 og 02720023) kan 9 dateres og sammenregnes til middelkurve, som nummereres 027200M1. Sammenregnes denne middelkurve med tidligere middelkurve, 0071M001, fra B 4 i Qasigiannguit til en ny middelkurve, GRONLAND, fås, ved sammenligning med tilgængelige dendrokronologiske grundkurve af fyrretræ, en entydig bedste lighed mod grundkurven fra det nordlige Polen, således at man kan gå ud fra at vægtømmeret er såkaldt ”pommersk fyr”, en handelsbetegnelse for fyrretræ fra det tidligere Pommeren. Ingen af de daterede prøver havde barkkanten bevaret, hvorfor man ikke kan sige, hvornår tømmeret er fældet. Fra B 4 i Qasigiannguit ved vi, at der går 2 år fra tømmeret fældes til bygningen opføres, en rimelig kort tid. Det er derfor sandsynligt, at tømmeret i B 78 senest er fældet i vinterhalvåret 1843-44 og sikkert efter vinteren 1837-38, hvorfra den yngste datering foreligger, en datering, som dog ikke bygger på nogen sikker barkkant.

De 10 prøver **tagkonstruktionen** er en blanding af fyr og gran (2 prøver), se nedenstående oversigt. Fem af fyrreprøverne kunne dateres og sammenregnes til middelkurve nummereres 027200M2. De kommer fra træer, der er fældet i vinterhalvåret 1843-44. Tømmeret kunne først dateres, da en middelkurve på prøverne fra ”Halvvejshuset”, B 44 i Sisimiut forelå og ikke mod de norsk-svenske kurver. Oprindelsesstedet for det daterede tømmer i B 78 er derfor sikkert meget lokalt og fra det samme sted, som tømmeret i tagværket i ”Halvvejshuset”, B 44 i Sisimiut, der er fældet 8 år tidligere, kommer fra. Det er med største sandsynlighed begrænset område i Hedmark fylke, Østnorge. Dalerne kan dog ikke udelukkes som oprindelsessted, idet de såkaldte t-værdier, der fremkommer ved sammenligning mod grundkurven herfra, er næsten lige så høje som de, mod kurverne fra Hedmark, som dog ikke er så godt udbyggede, som den fra Dalerne.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træart	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
02720019	Vestvæg, sydvesthjørne, 2. stok over grundmur	Fyr	65	?	E1826
02720029	Vestvæg, sydvesthjørne, 3. stok over grundmur	Fyr	66	?	E1766
02720039	Nordvæg, sydvesthjørne, 1. stok over grundmur	Fyr	52	?	E1783
02720049	Nordvæg, sydvesthjørne, 2. stok over grundmur	Fyr	63	?	E1814
02720059	Nordvæg, sydvesthjørne, 3. stok over grundmur	Fyr	85	?	Ej dateret
02720069	Vestvæg, sydvesthjørne, 4. stok over grundmur	Fyr	81	?	E1785
02720079	Nordvæg, sydvesthjørne, 4. stok over grundmur	Fyr	82	?	E1768

02720089	Vestvæg, sydvesthjørne, 5. stok over grundmur	Fyr	81	?	E1774
02720099	Vestvæg, sydvesthjørne, 6. stok over grundmur	Fyr	136	?	E1837
02720109	Nordvæg, sydvesthjørne, 6. stok over grundmur	Fyr	42	?	Ej dateret
02720119	Vestvæg, sydvesthjørne, 7. stok over grundmur	Fyr	56	?	Ej dateret
02720129	Vestvæg, sydvesthjørne, 8. stok over grundmur	Fyr	89	?	Ej dateret
02720139	Loft, hanebånd 1 fra vest	Fyr	48	?	V1843-44
02720149	Loft, hanebånd 2 fra vest	Fyr	77	52	Ej dateret
02720159	Loft, hanebånd 3 fra vest	Gran	34		Ej dateret
02720169	Loft, hanebånd 4 fra vest	Fyr	90	67?	Ej dateret
02720179	Loft, hanebånd 5 fra vest	Fyr	74	?	V1843-44
02720189	Loft, hanebånd 6 fra vest	Fyr	40	?	Ej dateret
02720199	Loft, hanebånd 7 fra vest	Gran	47		Ej dateret
02720209	Loft, hanebånd 8 fra vest	Fyr	78	45	V1843-44
02720219	Loft, hanebånd 9 fra vest	Fyr	67	46	V1843-44
02720229	Loft, hanebånd 10 fra vest	Fyr	84	?	V1843-44
02720239	Vestvæg, sydvesthjørne, 9. stok over grundmur	Fyr	110	22?	E1814

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal

Fotografier: P8240273-282, P8270336-338.

Wentorf, november 2010

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B78.museet.Ilulissat)

Ilimanaq / Claushavn

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 803 fra 1777
tidligere hvalfangerbolig
Ilimanaq
Grønland
(”Nordlige Verden 2010”)**

Fem boreprøver af fyr (*Pinus sp.*) fra vægtømmer, nummereret 0277001-0277005, udtaget i august 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Af de 5 prøver fra **vægtømmeret** kan 2 dateres og sammenregnes til en middelkurve, som nummereres 027700M1. Tømmeret kunne først dateres som ”pommersk fyr”, da en middelkurve på prøverne fra tagværket i Zionskirken B 114, Ilulissat, forelå og ikke mod de baltiske kurver. Oprindelsesstedet for det daterede tømmer i B 803 er derfor sikkert meget lokalt og fra det samme sted, som tømmeret i tagværket i Zionskirken B 114, Ilulissat, der også er fældet samtidigt. Det kan vel heller ikke udelukkes, at tømmeret til de 2 steder er kommet op med samme skibslast. Tømmeret er fældet tidligst i vinterhalvåret 1776-77, måske lidt senere, således, at det formodede byggeår, 1777, ikke kan passe.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træart	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
02770019	Sydvæg, sydvesthjørne, 1. stok over grundmur	Fyr	54	?	Ej dateret
02770029	Sydvæg, sydvesthjørne, 2. stok over grundmur	Fyr	106	80	E1764
02770039	Sydvæg, sydvesthjørne, 5. stok over grundmur	Fyr	83	49	Ej dateret
02770049	Vestvæg, sydvesthjørne, 1. stok over grundmur	Fyr	103	?	E=V1776-7
02770059	Nordvæg, nordøsthjørne, 3. stok over grundmur	Fyr	130	50	Ej dateret

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal, E= =efter eller lig anførte årstal

Fotografier: P8220253-55,59,60

Wentorf, november 2010

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B78.museet.Ilulissat)

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 807 fra 1752
Vaaningshus for KGH
Ilimanaq
Grønland
(*"Nordlige Verdener 2010"*)**

Fire boreprøver af fyr (*Pinus sp.*) fra loftsbjælker, nummereret 0278001-0278004, udtaget i august 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Prøverne kan ikke dateres.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træart	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
02780019	Stue mod sydvest, loftsbjælke 3 fra vest, sydende	Fyr	82	10?	Ej dateret
02780029	Stue mod sydvest, loftsbjælke 1 fra vest, sydende	Fyr	91	39	Ej dateret
02780039	Stue mod sydvest, loftsbjælke 4 fra vest, sydende	Fyr	38	?	Ej dateret
02780049	Stue mod sydvest, loftsbjælke 3 fra vest, nordende	Fyr	42	?	Ej dateret

Fotografier: P8220249-52,58

Wentorf, november 2010

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B78.museet.Ilulissat)

Sisimiut / Holsteinsborg

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 23 fra ”1846”
Bestyrerbolig
Sisimiut
Grønland**
(”*Nordlige Verdener 2011*”)

Tre boreprøver fra tagstol af fyr (*Pinus sp.*), nummereret 0267001-0267003, udtaget i september 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Ingen af prøverne kunne dateres. Deres hårdhed kan tyde på, at de er af sydbaltisk oprindelse. Flere prøver kunne under de daværende muligheder ikke udtages.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve- nummer	Prøvetagningssted	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
		I alt	I splint	
2670019	Loft, nord, spær nr.1 fra vest, nordside	61	43	Ej dateret
2670029	Loft, nord, spær nr.2 fra vest, nordside	55	21?	Ej dateret
2670039	Loft, nord, spær nr.3 fra vest, nordside	60	44	Ej dateret

Fotografier: P8310410, 421, 422, 424, 426, P9040493-496.

Wentorf, den 15. november 2011

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B23.Bestyrerbolig.Sisimiut)

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 25 fra ”1825”
Tidligere proviantbod med butik
Sisimiut
Grønland
(”Nordlige Verden 2011”)**

Sekstogtredive boreprøver fra vægtømmer og tagværk af fyr (*Pinus sp.*) og gran (*Picea sp.*), nummereret 0266001-0266036, udtaget i september 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

To af 4 **vægtømmerstokke** af fyr fra butiksdelen (0266001-2) kan dateres, men fældningsåret kan ikke bestemmes, da der ikke er barkkant på nogen af prøverne. **Yngste årring er fra 1759** og hertil skal lægges manglende splintårringe, hvilket betyder, at vægtømmeret godt kan bekræfte opførelsestidspunktet 1825. De to prøver fra fyrretømmeret er sammenregnet til en middelkurve, som nummereres 026600M3. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **Polen** (”t-værdi” 5.43).

Tre af 5 **loftsbjælker** af fyr fra proviantdelen (0266032-36) kan dateres og kommer fra træer, der er fældet i **vinterhalvårene 1822-1823 og 1824-1825**. De er sammenregnet en middelkurve, som nummereres 026600M2. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **Östergötland** (”t-værdi”: 5,14).

Seks af 21 prøver fra **tagværket** over hele huset og 2 **dørstolper** og 1 **skråbånd** på nordvæggen i proviantdelen af fyr (0266003-12, 14-16, 18, 21-22, 24-31) kan dateres og kommer fra træer, der er fældet i **vinterhalvåret 1820-1821 og om foråret i 1821**. De er sammenregnet en middelkurve, som nummereres 026600M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **Øst-og Vest-Agder** (”t-værdi”: 6,49).

Ingen af 5 prøver fra **tagværket** over hele huset af gran (02660013, 17, 19, 20, 23) kan dateres.

De få dateringer af tømmeret i tagværket kan skyldes, at det antagelig er udhugningstømmer fra heterogene selvfornyelser med meget varierende alder og tilvækst.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træ-art	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
2660019	Hjørnestolpe, sydvest, ude	fyr	57		E 1742
2660029	Hjørnestolpe, nordvest, ude	fyr	76		E 1759
2660039	Hjørnestolpe, sydøst, ude	fyr	49		Ej dateret
2660049	Hjørnestolpe, nordøst, ude	fyr	39		Ej dateret
2660059	Tagstol nr. 1 fra vest, spær mod nord	fyr	134		V 1820-1821
2660069	Tagstol nr. 1 fra vest, hanebånd	fyr	28		Ej dateret

2660079	Tagstol nr. 1 fra vest, spær mod syd	fyr	29	24	Ej dateret
2660089	Tagstol nr. 2 fra vest, spær mod syd	fyr	136		V 1820-1821
2660099	Tagstol nr. 2 fra vest, hanebånd	fyr	42		Ej dateret
2660109	Tagstol nr. 2 fra vest, spær mod nord	fyr	76	57	Ej dateret
2660119	Tagstol nr. 3 fra vest, hanebånd	fyr	50	39	V 1820-1821
2660129	Tagstol nr. 4 fra vest, spær mod syd	fyr	43+10		Ej dateret
2660139	Tagstol nr. 4 fra vest, hanebånd	gran	61		Ej dateret
2660149	Tagstol nr. 4 fra vest, spær mod nord	fyr	149		Ej dateret
2660159	Tagstol nr. 5 fra vest, spær mod syd	fyr	115		Ej dateret
2660169	Tagstol nr. 5 fra vest, hanebånd	fyr	82		Forår 1821
2660179	Tagstol nr. 6 fra vest, hanebånd	gran	39		Ej dateret
2660189	Tagstol nr. 7 fra vest, hanebånd	fyr	83		Ej dateret
2660199	Tagstol nr. 7 fra vest, spær mod syd	gran	96		Ej dateret
2660209	Tagstol nr. 7 fra vest, spær mod nord	gran	36		Ej dateret
2660219	Tagstol nr. 8 fra vest, spær mod nord	fyr	25		Ej dateret
2660229	Tagstol nr. 8 fra vest, hanebånd	fyr	64		Ej dateret
2660239	Tagstol nr. 8 fra vest, spær mod syd	gran	69		Ej dateret
2660249	Tagstol nr. 9 fra vest, hanebånd	fyr	41		Ej dateret
2660259	Tagstol nr. 10 fra vest, hanebånd	fyr	89	53	Ej dateret
2660269	Tagstol nr. 9 fra vest, spær mod syd	fyr	73		Ej dateret
2660279	Tagstol nr. 10 fra vest, spær mod syd	fyr	62		Ej dateret
2660289	Tagstol nr. 11 fra vest, spær mod syd	fyr	94		V 1820-1821
2660299	Østende, nordvæg, skråbånd øst for dør	fyr	101	45	Ej dateret
2660309	Østende, nordvæg, østlige dørstolpe	fyr	75	49	Ej dateret
2660319	Østende, nordvæg, vestlige dørstolpe	fyr	97		E 1809
2660329	Østende, loftsbjælke nr. 5 fra øst	fyr	119		V 1822-1823
2660339	Østende, loftsbjælke nr. 4 fra øst	fyr	117		Ej dateret
2660349	Østende, loftsbjælke nr. 3 fra øst	fyr	40		Ej dateret
2660359	Østende, loftsbjælke nr. 2 fra øst	fyr	110		V 1824-1825
2660369	Østende, loftsbjælke nr. 1 fra øst	fyr	106		V 1822-1823

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal

Fotografier: P8310409,426, 427, 432, P9020468-472, 474, P9070552,556-558, P9080588.

Wentorf, den 14. november 2011
Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B25.Butik.Bod.Sisimiut

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 32 fra ”1756”
”Gammelhuset”
Sisimiut
Grønland
(”Nordlige Verden 2011”)**

Atten boreprøver fra tømmer og tagstol, alle af fyr (*Pinus sp.*), nummereret 0262001-0262018, udtaget i 1995 af Søren Vadstrup og i september 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Alle prøver kan dateres og de kommer fra træer, der er fældet i **vinterhalvårene 1753-1754 og 1754-1755**. De er sammenregnet til en middelkurve, som nummereres 026200M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **B&W-grunden i København**. (”t-værdi” mod B&W-grunden: 8,33, mod Polen: 8,17 og mod Gotland: 6,16). Tømmerpartiet består hovedsagelig af halvtømmer. Flere af tømmerstykkerne kan komme fra et og samme træ: Træ 1: Prøve 1, 8, 11, 13 og 17, træ 2: Prøve 2, 6, 9 og 10 og træ 3: Prøve 5, 7 og 16.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
		I alt	I splint	
2620019	Spær, Søren Vadstrup	82	54	E 1750
2620029	Spær, Søren Vadstrup	75	52	V 1753-1754
2620039	Stokværk, Søren Vadstrup	95	-	E 1679
2620049	Stokværk, Søren Vadstrup	56	-	E 1645
2620059	Tagstol 3 fra vest, hanebånd	104	75	V 1754-1755
2620069	Tagstol 3 fra vest, spær, syd	70	33	E 1752
2620079	Tagstol 4 fra vest, hanebånd	135	-	V 1754-1755
2620089	Tagstol 5 fra vest, hanebånd	67	32	V 1753-1754
2620099	Tagstol 8 fra vest, spær, syd, boret tidligere, lig prøve 1	83	52	V 1753-1754
2620109	Tagstol 3 fra vest, spær, nord	73	48	V 1753-1754
2620119	Tagstol 6 fra vest, spær, syd, boret tidligere, lig prøve 2	92	35	V 1753-1754
2620129	Tagstol 8 fra vest, hanebånd	158	58	V 1754-1755
2620139	Tagstol 9 fra vest, spær, syd	90	52	V 1753-1754
2620149	Tagstol 9 fra vest, hanebånd	170	60	V 1754-1755
2620159	Tagstol 10 fra vest, hanebånd	160	57	V 1754-1755
2620169	Tagstol 11 fra vest, hanebånd	126	-	V 1754-1755
2620179	Tagstol 12 fra vest, spær, syd	88	59	V 1753-1754
2620189	Tagstol 12 fra vest, hanebånd	141	-	V 1754-1755

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal

Fotografier: P8310404, 413, 417, 424, 444, P9030490, 491.

Wentorf, den 13. november 2011

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B32.Gammelhuset.Sisimiut)

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 40 fra 1760-70
"Hvalfangerhuset", Assistentboligen
Sisimiut
Grønland
(*"Nordlige Verdener 2010"*)**

Tredive boreprøver (en del er dobbeltprøver) af fyr (*Pinus sp.*) fra tømmeret, nummereret 0263001-0263030, udtaget i 1995 af Søren Vadstrup (0261001-3) og i september 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Synten prøver fra **vægtømmeret og tagkonstruktionen** kan dateres og de sammenregnes til to middelkurver, som nummereres 026300M1 og 026300M2. Ved sammenligning med tilgængelige dendrokronologiske grundkurve af fyrretræ, fås en entydig bedste lighed mod grundkurven fra det nordlige Polen, således at man kan gå ud fra at vægtømmeret er såkaldt "pommersk fyr", en handelsbetegnelse for fyrretræ fra det tidligere Pommern. I tagværket havde flere prøver bark eller yderste årring under barken bevares, således at det er muligt at bestemme træernes fældningstidspunkt, der er vinterhalvåret 1773-74 og sommeren 1774. Huset er derfor noget yngre end antaget.

Prøverne 0263014 og 0263025-26 og 0263029-30 (026300M2) kommer fra et og samme træ, som er fældet om sommeren 1774.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træart	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
02630019	Stokværk	Fyr	39	33	Ej dateret
02630029	Stokværk	Fyr	50	21	Ej dateret
02630039	Vestvæg, nordende og sydende, 2. stok over grundmur?	Fyr	147	?	E=V1773-74
02630049	Vestvæg, nordende og sydende, 3. stok over grundmur, begge kasseret	Fyr	-		Ej dateret
02630059	Vestvæg, sydende, 1. stok over grundmur	Fyr	42	?	E1764
02630069	Vestvæg, sydende, 5. stok over grundmur	Fyr	37	30	Ej dateret
02630079	Sydvæg, vestende, 3. stok over grundmur	Fyr	50	30	Ej dateret
02630089	Sydvæg, vestende, 5. stok over grundmur	Fyr	52	52?	Ej dateret
02630099	Sydvæg, vestende, 6. stok over grundmur	Fyr	46	46	Ej dateret
02630109	Nordvæg, vestende, 2. stok over grundmur	Fyr	67	54	E1769
02630119	Nordvæg, vestende, 3. stok over grundmur	Fyr	52	34	Ej dateret
02630129	Nordvæg, vestende, 4. stok over grundmur	Fyr	96	54	E 1749
02630139	Nordvæg, vestende, 6. stok over grundmur	Fyr	53	38	E1764
02630149	Loft, vestdel, tagstol 1 fra vest, spær, nord	Fyr	125	80	Sommeren 1774
02630159	Loft, vestdel, tagstol 1 fra vest, spær, syd	Fyr	104	?	E1727
02630169	Loft, vestdel, tagstol 2 fra vest, spær, nord	Fyr	111	73	Ej dateret
02630179	Loft, vestdel, tagstol 2 fra vest, hanebjælke	Fyr	77	44	Ej dateret

02630189	Loft, vestdel, tagstol 2 fra vest, spær, syd	Fyr	114	52	Sommeren 1774
02630199	Loft, vestdel, tagstol 3 fra vest, spær, nord	Fyr	91	59	Sommeren 1774
02630209	Loft, vestdel, tagstol 3 fra vest, spær, nord	Fyr	117	90	Sommeren 1774
02630219	Loft, vestdel, tagstol 3 fra vest, spær, syd	Fyr	189	110	V1773-74
02630229	Loft, vestdel, tagstol 4 fra vest, spær, nord	Fyr	112	?	Sommeren 1774
02630239	Loft, vestdel, tagstol 4 fra vest, hanebjælke	Fyr	45	40	Ej dateret
02630249	Loft, vestdel, tagstol 4 fra vest, spær, syd	Fyr	108	?	E=V1773-74
02630259	Loft, vestdel, tagstol 5 fra vest, spær, nord	Fyr	130	66	Sommeren 1774
02630269	Loft, vestdel, tagstol 5 fra vest, hanebjælke	Fyr	127	57	Sommeren 1774
02630279	Loft, vestdel, tagstol 5 fra vest, spær, syd	Fyr	49	32	Sommeren 1774
02630289	Loft, vestdel, tagstol 6 fra vest, hanebjælke, udgår	Fyr	-		-
02630299	Loft, vestdel, tagstol 6 fra vest, spær, nord	Fyr	139	71	Sommeren 1774
02630309	Loft, vestdel, tagstol 6 fra vest, spær, syd	Fyr	143	66	Sommeren 1774

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal E= =efter eller lig anførte årstal

Fotografier: P9020463-467.

Wentorf, november 2010

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B40.Hvalfangerhuset. Sisimiut)

**Dendrokronologiske analyser af
Bindingsværkshuset B 44 fra 1844
"Halvvejshuset"
Sisimiut
Grønland
(*"Nordlige Verden 2010"*)**

Femogtredive boreprøver (en del er dobbeltprøver) og skiver af elm (*Ulmus sp.*), fyr (*Pinus sp.*) og gran (*Picea abies*) fra tømmeret, nummereret 0261001-0261035, udtaget i 1995 af Søren Vadstrup (0261001-10) og i september 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Af de 12 **loftsbjælker** kunne 11 dateres og sammenregnes til middelkurve, som nummereres 026100M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurve af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurver fra Hedmarkområdet i Sydøstnorge. (Dalerne kan dog ikke udelukkes som oprindelsessted, idet de såkaldte t-værdier, der fremkommer ved sammenligning mod grundkurven herfra, er næsten lige så høje som de, mod kurverne fra Hedmark, som dog ikke er så godt udbyggede, som den fra Dalerne.) Tømmeret er meget ensartet i sit tilvækstforløb fra træ til træ, der også er jævndrende, så man kan se, at det har vokset indenfor samme snævre område. Middelkurven passede også sammen med middelkurven fra tagværket i B78, museet i Ilulissat, hvilket kunne tyde på, at tømmeret i de to huse kommer fra et og samme nærområde. Loftsbjælkerne i "Halvvejshuset" kommer fra træer, der er fældet i vinterhalvåret 1835-36 og tømmeret i tagværket i B78, museet i Ilulissat er fældet 8 år senere i vinterhalvåret 1843-44. Der går også 8 år fra tømmeret fældes til "Halvvejshuset" står færdigt i 1844. At holde et sådant parti samlet hos en tømmerhandler i Skandinavien i så mange år frem til en opsendelse til Grønland umiddelbart inden byggeriet, er vel utænkeligt. Det er snarere sendt op som et samlet parti så snart efter fældningen som muligt og måske har byggeriet strakt sig over længere tid, da det drejer sig om et bindingsværkshus, der ikke er så let at præfabrikere.

Intet af **det andet tømmer**, som blev prøvetaget, kunne dateres. Der virker meget heterogent og indeholder ofte få årringe. Ifølge Søren Vadstrup skulle der ved restaureringen i 1995 være anvendt tømmer fra den nedrevne butik fra 1848 i bygden Sarfanguaq.

Fodremmen (0261001) af elmetræ er et enestående stykke tømmer. Det er et stykke kvarttømmer, der måler 14 x 15 cm og det indeholder 240 årringe langs stykkets 19 cm lange diagonal, altså et usædvanligt langsomt vokset træ. Det kan desværre ikke dateres fordi der ikke findes kronologier for elmetræ, så man kan heller ikke påvise hvor det kommer fra. Men det kan vel tænke sig, at det kunne komme fra skibet "Peru", der blev bygget i 1850-erne og endte sine dage som kullager i havnen for at blive ophugget i 1920-erne. Det leverede i forbindelse hermed tømmer til ombygningen af "Det røde Stenhus" i havnen og hvorfor ikke også til "Halvvejshuset", som står på en meget ustabil grund. Det er i øvrigt første gang vi træffer på elmetræ som skibstømmer, selv om det er et meget stærkt og sejt. Kølen i fregatten "Jylland" oplyses at skulle være af elmetræ og den er bygget samtidig, som "Peru".

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træart	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
02610010	Fødrem	Elm	240	-	Ej dateret
02610029	Stolpe	Fyr	39	?	Ej dateret
02610039	Bræddebeklædning	Fyr	42	?	Ej dateret
02610049	Bræddebeklædning	Fyr	57	?	Ej dateret
02610059	Gulvkryds	Fyr	111	69	Ej dateret
02610069	Stolpe	Fyr	47	?	Ej dateret
02610079	Stolpe	Fyr	60	?	Ej dateret
02610089	Stolpe, Sarfanguaq	Fyr	91	37	Ej dateret
02610099	Bjælke, Sarfanguaq	Fyr	57	37	Ej dateret
02610109	Spær, Sarfanguaq	Gran	63	-	Ej dateret
02610119	1. loftsbjælke fra nord, den i nordvæg, 20 cm vest for midtbjælken	Fyr	109	55	V1835-36
02610129	2. loftsbjælke fra nord, 155 cm øst for midtbjælken	Fyr	95	51	V1835-36
02610139	4. loftsbjælke fra nord, 100 cm øst for midtbjælken	Fyr	98	47	V1835-36
02610149	5. loftsbjælke fra nord, 80 cm øst for midtbjælken	Fyr	113	64	V1835-36
02610159	6. loftsbjælke fra nord, 55 cm vest for midtbjælken	Fyr	120	64	Ej dateret
02610169	7. loftsbjælke fra nord, 40 cm vest for midtbjælken	Fyr	95	54	V1835-36
02610179	8. loftsbjælke fra nord, 68 cm øst for midtbjælken	Fyr	89	63	V1835-36
02610189	9. loftsbjælke fra nord, 58 cm øst for midtbjælken	Fyr	97	44	V1835-36
02610199	10. loftsbjælke fra nord, 87 cm øst for midtbjælken	Fyr	113	64	V1835-36
02610209	11. loftsbjælke fra nord, 95 cm øst for midtbjælken	Fyr	109	59	V1835-36
02610219	12. loftsbjælke fra nord, 115 cm øst for midtbjælken	Fyr	99	60	V1835-36
02610229	13. loftsbjælke fra nord, den sidste, 120 cm øst for midtbjælken	Fyr	91	59	V1835-36
02610239	4. stolpe fra nord i sydvæg, 147 cm over grundstok	Fyr	49	22	Ej dateret
02610249	5. stolpe fra nord i sydvæg, 171 cm over grundstok	Fyr	32	19	Ej dateret
02610259	2. midtsøjle fra nord, skråstiver mod nord	Fyr	70	44	Ej dateret
02610269	2. midtsøjle fra nord, skråstiver mod syd	Fyr	98	51	Ej dateret
02610279	2. midtsøjle fra nord, 121 cm over grundstok	Fyr	58	42	Ej dateret
02610289	1. midtsøjle fra nord, 132 cm over grundstok	Fyr	92	65	Ej dateret
02610299	1. midtsøjle fra nord, skråstiver mod nord	Fyr	36	33	Ej dateret
02610309	Midtbjælken, nord, 50 cm nord for 2. søjle	Fyr	66	43	Ej dateret
02610319	3. midtsøjle fra nord, skråstiver mod nord	Fyr	107	46	Ej dateret
02610329	3. midtsøjle fra nord, 66 cm over grundstok	Fyr	53	39	Ej dateret
02610339	4. midtsøjle fra nord, 97 cm over grundstok	Fyr	57	34	Ej dateret

02610349	5. midtsøjle fra nord, 88 cm over grundstok	Fyr	53	37	Ej dateret
02610359	6. midtsøjle fra nord, 76 cm over grundstok	Fyr	51	32	Ej dateret

V= vinterhalvåret

Fotografier: P8190430, P8310433-37.

Wentorf, november 2010

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B44.Halvvejshuset. Sisimiut)

**Dendrokronologiske analyser af
Stokværkshuset B 113 fra "1756"
Flyttet i 1767
"Missionærboligen"
Sisimiut
Grønland
(*"Nordlige Verdener 2011"*)**

Seksten boreprøver fra tømmeret, alle af fyr (*Pinus sp.*), nummereret 0264001-0264016, udtaget i 1995 af Søren Vadstrup og i september 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Syv prøver kan dateres og de kommer fra træer, der kan være fældet i **vinterhalvåret 1755-1756**, eller senere, da der ikke på den yngste af de daterede prøver er set sikker bark og de er sammenregnet til en middelkurve, som nummereres 026400M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurver af fyrretræ, fås en bedste lighed mod grundkurven fra **B&W-grunden i København**. ("t-værdi" mod B&W-grunden: 5,85, mod Polen: 4,84 og mod Gotland: 4,24).

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
		I alt	I splint	
2640019	Spær, Søren Vadstrup	103	72	Ej Dateret
2640029	Stokværk, Søren Vadstrup	37	37	Ej Dateret
2640039	Spær, Søren Vadstrup	63	38	Ej Dateret
2640049	Nordvæg, nordøsthjørne, 4. stok over grund, ude	91		Ej Dateret
2640059	Nordvæg, nordøsthjørne, 1. stok over grund, ude	91+10		E 1693
2640069	Nordvæg, nordøsthjørne, 5. stok over grund, ude	80+1		E 1706
2640079	Nordvæg, nordøsthjørne, 6. stok over grund, ude	63+1		Ej Dateret
2640089	Østvæg, nordøsthjørne, 4. stok over grund, ude	142	54	Ej Dateret
2640099	Østvæg, nordøsthjørne, 5. stok over grund, ude	87	48	E 1718
2640109	Østvæg, nordøsthjørne, 6. stok over grund, ude	68+20	40+20	E 1748
2640119	Østvæg, nordøsthjørne, 7. stok over grund, ude	38	38	Ej Dateret
2640129	Vestvæg, nordvesthjørne, 3. stok over grund, ude	82+3	50+3	E=V 1755-56
2640139	Vestvæg, nordvesthjørne, 4. stok over grund, ude	61+2	23+2	Ej Dateret
2640149	Vestvæg, nordvesthjørne, 5. stok over grund, ude	121+2	62+2	Ej Dateret
2640159	Vestvæg, nordvesthjørne, 6. stok over grund, ude	62+2	28+2	E 1731
2640169	Vestvæg, nordvesthjørne, 7. stok over grund, ude	52+2	26+2	E 1712

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal, E=V = efter eller i det anførte årstal

Fotografier: P8310404, 413, 417, 424, 444, P9030490, 491.

Wentorf, den 16. november 2011

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B113.Missionærboligen.Sisimiut)

**Dendrokronologiske analyser af
B 114 fra 1765, Stokværkskirke
Den Blå Kirke
Sisimiut
Grønland
(*"Nordlige Verdener 2010"*)**

Tredive boreprøver (en del er dobbeltprøver) af fyr (*Pinus sp.*) fra tømmeret, nummereret 0265001-0265030, udtaget i 1995 af Søren Vadstrup (0265001-6) og i september 2010 af Helge Paulsen og Thomas Bartholin, er analyseret med følgende resultat:

Af de få prøver (0265003, 5, 7-11) det var muligt at udtage fra **vægtømmeret** i skibets nord- og sydvæg kan 5 dateres og sammenregnes til en middelkurve, som nummereres 026500M2. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurve af fyrretræ, fås en entydig bedste lighed mod grundkurver fra det sydlige Finland. Ingen af prøverne har barkkanten bevaret, således at det ikke kan afgøres hvornår de er fældet.

Af de 21 prøver **tagkonstruktionen**, kan 13 dateres og sammenregnes til en middelkurve, som nummereres 026500M1. Sammenlignes denne middelkurve med tilgængelige dendrokronologiske grundkurve af fyrretræ, fås en entydig bedste lighed mod grundkurven fra Agder-fylkene i Sydnorge. De har barkkanten bevaret, således at det kan afgøres at tømmeret er fældet i vinterhalvårene 1770-71 og 1771-72.

Oversigt over analyseresultater:

Prøve-nummer	Prøvetagningssted	Træart	Antal årringe		Datering af yderste årring i prøven
			I alt	I splint	
02650019	Spær	Fyr	92	?	Ej dateret
02650029	Spær	Fyr	170	72	Ej dateret
02650039	Fodrem	Fyr	99	?	Ej dateret
02650049	?	Fyr	38	?	Ej dateret
02650059	Fodstok	Fyr	37	?	Ej dateret
02650069	?	Fyr	118	?	Ej dateret
02650079	Sydvæg, 3. stok over grundmur, 86 cm fra SV hjørne og 110 cm fra SØ hjørne	Fyr	210	93	E1748
02650089	Sydvæg, 8. stok over grundmur, 60 cm fra SV hjørne og 420 cm fra SØ hjørne	Fyr	141	25	E1710
02650099	Sydvæg, 5. stok over grundmur, 25 og 35 cm fra SV hjørne	Fyr	153	?	E1756
02650109	Sydvæg, 4. stok over grundmur, 25 cm fra SV hjørne	Fyr	131	50	E1744
02650119	Nordvæg, 8. stok over grundmur, 535 cm fra NV hjørne	Fyr	130	41	E1744
02650129	Loft, tagstol 1 fra øst, spær, nord	Fyr	74	47	V1771-72
02650139	Loft, tagstol 1 fra øst, bånd	Fyr	39	22	V1770-71
02650149	Loft, tagstol 2 fra øst, bånd	Fyr	76	33	V1770-71
02650159	Loft, tagstol 2 fra øst, spær, syd	Fyr	70	47	V1771-72
02650169	Loft, tagstol 2 fra øst, bånd	Fyr	53	41	V1771-72

02650179	Loft, tagstol 3 fra øst, spær, nord	Fyr	55	41	V1771-72
02650189	Loft, tagstol 3 fra øst, bånd	Fyr	73	51	V1771-72
02650199	Loft, tagstol 4 fra øst, spær, syd. Mangler	-	-	-	-
02650209	Loft, tagstol 4 fra øst, spær, nord	Fyr	64	47	Ej dateret
02650219	Loft, tagstol 4 fra øst, bånd	Fyr	54	21	Ej dateret
02650229	Loft, tagstol 4 fra vest, spær, syd	Fyr	61	43	V1771-72
02650239	Loft, tagstol 4 fra vest, spær nord	Fyr	94	32	Ej dateret
02650249	Loft, tagstol 4 fra vest, bånd	Fyr	52	37	V1770-71
02650259	Loft, tagstol 3 fra vest, spær, nord	Fyr	33	33	Ej dateret
02650269	Loft, tagstol 3 fra vest, bånd	Fyr	78	57	V1771-72
02650279	Loft, tagstol 3 fra vest, spær, syd	Fyr	169	70	Ej dateret
02630289	Loft, tagstol 2 fra vest, spær, syd	Fyr	57	40	V1771-72
02630299	Loft, tagstol 2 fra vest, bånd	Fyr	67	50	V1770-71
02650309	Loft, tagstol 2 fra vest, spær, nord	Fyr	71	32	V1770-71

V= vinterhalvåret, E= efter anførte årstal

Fotografier: P8310411, 420,438-443,445, P9010461, P9020473, P903477, 480

Wentorf, november 2010

Thomas Seip Bartholin,
Am Haidberg 18,
D 21465 Wentorf bei Hamburg
Thomas.bartholin@gmx.de
(B1144.Blå.Kirke.Sisimiut)